

Hawliau etholwyr yn ôl Deddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2004

Y sefyllfa sylfaenol

Yn ôl y gyfraith mae gan unrhyw berson sydd â diddordeb yr hawl i archwilio cyfrifon y cyngor. Os oes gennych hawl i bleidleisio mewn etholiadau cyngor lleol ac wedi cofrestru ar gyfer gwneud hynny yna mae gennych chi (neu eich cynrychiolydd) hefyd yr hawl i ofyn cwestiynau amdanynt i'r Archwilydd Cyffredinol, neu herio eitem o gyfrif a gynhwysir ynddynt.

Yr hawl i archwilio'r cyfrifon

Pan fydd corff llywodraeth leol wedi cwblhau ei gyfrifon ar gyfer y flwyddyn ariannol flaenorol, rhaid iddo hysbysebu eu bod ar gael i bobl edrych arnynt. Ar ôl rhoi hysbysiad rhesymol o'ch bwriadau, bydd gennych wedyn 20 diwrnod gwaith i chwilio drwy'r cyfrifon a dogfennau ategol. Byddwch yn gallu gwneud copïau o'r cyfrifon a'r rhan fwyaf o'r dogfennau perthnasol o'r corff. Mae'n debygol y bydd yn rhaid i chi dalu am wneud copïau.

Yr hawl i gwestiynu'r archwilydd cyffredinol ynglŷn â'r cyfrifon

Dim ond cwestiynau am y cyfrifon y gallwch eu gofyn i'r Archwilydd Cyffredinol. Nid oes yn rhaid i'r Archwilydd Cyffredinol ateb cwestiynau am bolisiâu, cyllid, gweithdrefnau'r corff neu unrhyw beth arall nad yw'n gysylltiedig â'r cyfrifon. Rhaid i'ch cwestiwn ymwneud â'r cyfrifon sy'n destun archwilio. Nid oes yn rhaid i'r Archwilydd Cyffredinol ddweud a yw'n credu bod rhywbeth y mae'r cyngor wedi'i wneud, neu eitem o'i gyfrifon, yn gyfreithlon neu'n rhesymol.

Yr hawl i wrthwynebu'r cyfrifon

Os ydych yn credu bod y corff wedi gwario arian na ddylai fod wedi'i wario, neu fod rhywun wedi achosi colled i'r corff yn fwriadol neu drwy ymddwyn yn anghyfrifol, gallwch wrthwynebu'r Archwilydd Cyffredinol drwy anfon 'hysbysiad o wrthwynebiad' ffurfiol, a rhaid i hyn fod yn ysgrifenedig i'r cyfeiriad isod. Rhaid ichi ddweud wrth yr Archwilydd Cyffredinol pam rydych yn gwrthwynebu. Rhaid i'r Archwilydd Cyffredinol ddod i benderfyniad am eich gwrthwynebiad. Os nad ydych yn fodlon ar y penderfyniad hwnnw, gallwch apelio i'r llysoedd.

Gallwch hefyd wrthwynebu os ydych yn credu bod rhywbeth yn y cyfrifon y dylai'r Archwilydd Cyffredinol ei drafod gyda'r cyngor neu ddweud wrth y cyhoedd amdano mewn 'adroddiad er budd y cyhoedd'. Unwaith eto, rhaid ichi roi eich rhesymau yn ysgrifenedig i'r Archwilydd Cyffredinol yn y cyfeiriad isod. Yn yr achos hwn, rhaid i'r Archwilydd Cyffredinol benderfynu a ddylid cymryd unrhyw gamau gweithredu. Bydd yr Archwilydd Cyffredinol fel arfer, ond does dim rhaid iddo, yn rhoi rhesymau am eu penderfyniad ac ni allwch apelio i'r llysoedd. Ni allwch ddefnyddio'r 'hawl i wrthwynebu' hon i wneud cwyn neu hawliad personol yn erbyn y corff.

Os hoffech wneud cwyn neu hawliad personol, dylech fynd â'r cwynion hyn i'ch canolfan Cyngor ar Bopeth Lleol, Canolfan Leol y Gyfraith neu eich cyfreithiwr. Efallai y byddwch hefyd yn gallu cwyno wrth Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru os byddwch yn credu bod Aelod o'r corff wedi torri'r Cod Ymddygiad i Aelodau. Gellir cysylltu â'r Ombwdsmon yn: 1 Ffordd yr Hen Gae, Pen-coed, Pen-y-bont ar Ogwr CF35 5LJ, (ffôn: (01656) 641 150).

Beth arall allwch chi ei wneud?

Yn hytrach na gwrthwynebu, gallwch roi'r wybodaeth sy'n berthnasol i'w cyfrifoldebau i'r Archwilydd Cyffredinol. Er enghraifft, gallwch roi gwybod i'r Archwilydd Cyffredinol os ydych o'r farn bod rhywbeth o'i le ar y cyfrifon neu am wastraff neu aneffeithlonrwydd o ran y ffordd y mae'r cyngor yn cynnal ei wasanaethau. Nid oes rhaid i'r Archwilydd Cyffredinol roi adroddiad manwl ichi ar eu hymchwiliad i'r materion a godwyd gennych, ond byddant fel arfer yn rhoi gwybod i chi beth oedd y canlyniad cyffredinol.

Gair i gloi

Rhaid i gyrrff llywodraeth leol, ac felly trethdalwyr lleol, dalu am gostau ymdrin â chwestiynau a gwrthwynebiadau. Pan fydd yr Archwilydd Cyffredinol yn penderfynu a ddylid mynd â'ch gwrthwynebiad ymhellach, mae un o gyfres o ffactorau y mae'n rhaid iddynt eu hystyried yn cynnwys y costau dan sylw.

Byddant dim ond yn parhau gyda'r gwrthwynebiad os yw gwneud hynny er budd y cyhoedd. Os byddwch yn apelio i'r llysoedd, efallai y bydd yn rhaid i chi dalu am y gweithredu eich hun.

Os hoffech gysylltu â'r Archwilydd Cyffredinol ysgrifennwch at: Grant Thornton UK LLP, 11-13 Penhill Road, Cardiff, CF11 9UP.